

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ОБЩА, ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА, РАЗВИТИЙНА И ЗДРАВНА
ПСИХОЛОГИЯ“

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.пс.н. Соня Карабельова

на докторската дисертация на тема:

„ЕФЕКТИ НА КИБЕРТОРМОЗА ВЪРХУ ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ“

Автор на дисертационния труд: МАРИЯ МАРИУС ЧУБРИЕВА

Малия Чубриува завършва през 2009 г. бакалавърска степен по Психология в СУ „Св. Кл. Охридски“, а през 2012 г. и магистърска степен по Психология в Хумболтовия университет, Берлин, Германия. По време на следването си в бакалавърската степен се обучава и по програмата между СУ и Фондация Анимус за терапевтично обучение за деца и възрастни в основите на психоаналитичната практика. В периода от 2013 до 2016 г. завършва и психотерапевтично обучение за деца и юноши към Център за психично здраве към Свободния Университет на Берлин. След успешно издържан конкурс през 2016 г. тя е зачислена за редовен докторант по Психология на здравето към катедрата по Обща, експериментална, развитийна и здравна психология.

Представената за рецензиране дисертация е в областта на утвърдената в практиката научно-изследователска област на психологията на здравето, чиито идеи и теми непрекъснато се обогатяват и развиват. Основна цел на психологията на здравето е свързана с подобряване на здравословния начин на живот, повишаване на индивидуално-психологическата ценност на здравето и чувството за благополучие.

Темата на разработката е значима от гледна точка на оптималното психично функциониране и повишаване на чувството за благополучие. Актуалността на проблематиката се повишава от факта, че проучването е ориентирано към изследване на кибертормоза и ефектите от този все по-разпространяващ се феномен. Значимостта на изследваната проблематика се повишава от факта, че научните проучвания на този нов феномен и неговите последици за психиката все още са относително малко и в начална си фаза.

В тези интерпретативни рамки акцентът е поставен върху изясняване на конструкта на кибертормоз и взаимовръзките му с психичното здраве през призмата на чувството за благополучие като негов корелат.

Дисертацията е разработена в рамките на 192 стандартни страници и съдържа две части, структурирани от гледна точка на теоретичното и емпиричното изследване на проблематиката. Още в началото бих искала да изтъкна фактът, че М. Чубриева използва 363 литературни източника на английски и немски език, тъй като проблематиката е твърде нова, и едва 4 на български език. Цитираните източници са релевантни и представителни за изследваната проблематика.

В теоретичен план целта на дисертационното изследване представя задълбочен анализ на понятието кибертормоз, на операционализациите по отношение на виртуалния тормоз и неговите видове (според използвания метод, вида на извършения акт и директността на действието), на сходните понятия, както и на участниците в процеса. Допълнително е направена съпоставка с традиционните форми на тормоз, а също така явлението е разгледано и в контекста на теориите за стреса. Обърнато е внимание и на теориите за виртуалното Аз. Направен анализ на хедонистичната и евдемоничната перспектива за благополучието като основен корелат на психичното здраве. Теоретичната постановка се фокусира върху личностните характеристики по модела на „Големите пет“, както и на качествата оптимизъм и песимизъм. Освен това е направен преглед на различни емпирични изследвания за връзката между виртуалното пространство, благополучието като корелат на позитивното здраве и характеристиките на личността. Искам да подчертая, че това е първото по рода си изследване за българската социокултурна среда, като за термина кибертормоз докторантката се позовава на огромното разнообразие и богатство от прояви, които имат специфичен характер.

Основното тезисно допускане се основава на теоретичната рамка, според която различните форми на кибертормоза и разнообразните му форми на проявление са свързани значимо с личностните характеристики, стратегиите за справяне и чувството за благополучие и щастие.

Теоретичният модел на дисертационното изследване е обогатен и с допускането за директни и индиректни ефекти на личностните характеристики върху благополучието през опосредстващата роля на

кибертормоза, а също така за ефектите на кибертормоза върху благополучието през медирането на стратегиите за справяне.

Прави впечатление, че изложението на факторите за повлияване е последователно от гледна точка на комбинаторното им естествено наслагване във функционални модели, което обуславя взаимовръзките между тях.

От всичко представено в теоретичната част може да се направи заключението, че Мария Чубриева демонстрира изявен стремеж към задълбочаване на знанията и уменията си. Тя с лекота усвоява теоретични конструкции и понятийни схеми, като проявява способност от обемен научно-изследователски материал да синтезира конкретни и потенциално приложими идеи.

Във **втората част** на разработката М. Чубриева представя теоретичната рамка на проучването, целта, хипотезите, задачите, процедурата на емпиричното изследване, използваните инструменти и методи за проверка на изследователските хипотези. Докторантката си поставя за цел да верифицира допускането за взаимодействие между кибертормоза, личностните характеристики и чувството за благополучие като корелат на психичното здраве.

За реализацията на целите и задачите на дисертационния труд е осъществена адаптация за българската социокултурна среда на използваните въпросници за измерване на:

Въпросник за измерване на кибертормоза, конструиран специално за проучването на база на резултати от проведено пилотно изследване, основано на полуструктурирано интервю върху извадка от 60 изследвани лица. Въпросникът съдържа 23 айтема, десет от които се отнасят до сблъскването с феномена кибертормоз в различните му форми с петстепенна Ликъртова скала за оценка. Десет твърдения са ориентирани към проучване на честотата на използване на интернет и в частност на социалните виртуални мрежи, както и за устройствата и дейностите в интернет пространството. Два от въпросите са отворени за описание на допълнителни ситуации и един въпрос за това дали респондентите са били в ролята на тормезици в онлайн пространството.

Въпросник за оценка на тормоза от връстниците, разработен от Калчев (2015), който включва 16 твърдения.

Въпросник за справяне с кибертормоза, създаден от Джакобс и колеги (2015). Той съдържа четири подскали – „Пасивно справяне“, „Социална подкрепа“, „Активни и конфронтационни стратегии за справяне“ и „Когнитивно справяне“.

Скала Песимизъм/Оптимизъм на Шейер и колеги (1994 г.), която съдържа пет айтема, представляващи генерални изказвания по отношение на живота и бъдещето. Скалата за оценка е шестстепенна скала от Ликъртов тип.

Въпросник за измерване на личностните черти по модела на „Големите пет“, създаден от Лахман и колеги (1997 г.). Той се състои от 30 айтема с четиристепенна скала от Ликъртов тип.

Скала Варвик-Единбург за психично благополучие, разработена от шотландската Национална агенция за промоция на здравето и здравно образование (NHS Health Scotland) през 2005 г. Инструментът включва 14 айтема с четиристепенна Ликъртова скала за оценка.

Скала за позитивните и негативните изживявания, конструирана за оценка на субективното благополучие (Diener et al., 2010), включваща 12 айтема, които отразяват положителни и отрицателни емоции. Скалата за оценка е петстепенна тип Ликърт.

Скала за удовлетвореност от живота на У. Павот и Е. Динър (Pavot & Diener, 1993) за измерване на когнитивния компонент на субективното психично благополучие като глобална оценка на живота, адаптирана за българския социокултурен контекст. В скалата са включени пет твърдения с петстепенна Ликъртова скала за оценка.

Скала за субективно щастие на Любомирски и Лепър (1999). Тя се състои от четири айтема, оценявани чрез седемстепенна скала.

Скала за измерване на депресивните симптоми, равнището на тревожност и стрес, (Lovibond & Lovibond, 1995), адаптирана за българския социокултурен контекст. Тя съдържа 21 твърдения с четиристепенна Ликъртова скала за оценка.

Теоретичната и методологична обосновка е опит за преодоляване на ограниченията на линейността, като се следва интегративната концептуалност при формирането и на тестовата батерия с цел да се покрийт максимален брой конструкти.

Изследването е проведено онлайн в периода 2017 г. върху извадка от 945 респондентите, като две трети от тях са жени. За целите на проучването те са групирани според демографските признаци пол, възраст, образование, местоживееене, семеен и икономически статус.

Поставените в изследването цели и задачи, както и характерът на предполагаемите зависимости между изследваните конструкти, определят статистическите методи, които са използвани при обработката на получените тестови резултати. Те включват честотно разпределение, Т-тест, Хи-квадрат, дисперсионен, корелационен и медиаторен анализ, а също така факторен и айтем анализ.

Получените резултати са описани коректно на високо професионално ниво. Представените в табличен и графичен вид данни от емпиричното изследване дават възможност за ясно отграничаване на значимите взаимовръзки между изследваните феномени. Много добро впечатление правят обобщението на резултатите и изводите от емпиричното изследване, които показват компетентността на Мария Чубриева да анализира и интерпретира резултати от емпирични психологически изследвания и да прави заключения за социалната практика. Всичко това показва подчертан задълбочен изследователски интерес към разглежданата проблематика.

Искам да отбележа коректното отношение към резултатите от емпиричното изследване, въз основа на което М. Чубриева извежда и формулира някои ограничения на изследователския подход и насоки за бъдещи проучвания.

Основните приноси на дисертацията могат да бъдат обобщени по следния начин.

1. В теоретичен план е осъществена огромна изследователска работа и е изграден оригинален модел, който интегрира широко приети модели за концептуализация на кибертормоза с цел изясняване на взаимовръзките с личностните черти, стратегиите за справяне и благополучието като корелат на психичното здраве. В тази насока изключително полезен за изследователската практика е предложеният теоретичен анализ за изследване на кибертормоза и неговите форми на проявление.

2. Висока оценка заслужава емпиричната верификация на съвременните изследователски постижения, което обогатява наличната информация и осигурява нов задълбочен поглед въз основа на разкриването на медиаторните взаимовръзки между изследваните феномени. Като цяло, прави впечатление високата професионална компетентност и изследователска култура на Мария Чубриева, което ѝ позволява да постигне пълно съответствие между теоретичната и емпиричната постановка на дисертационния труд.

3. Организацията и провеждането на дисертационното изследване е реализирана в съответствие с най-новите постижения на изследователската практика в психологията на здравето. В този контекст значим принос е професионално осъществената адаптация на представителни за изследователската практика инструменти, което е важен аспект за психологията на здравето от гледна точка на межкултурните сравнения.

4. Дисертационният труд на Мария Чубриева съответства на най-високите постижения на съвременната психология на здравето и има висока екологична валидност.

Препоръките ми към разработката са предимно от техническо естество и не могат да се отразят на отличните ми впечатления от разработката. Ако трудът се предложи за печат, което убедено предлагам, вероятно ще бъде необходимо да се направят някои допълнения в анализа, които се отнасят до практическото приложение на резултатите от проучването.

Представената от докторантката справка за научните приноси и авторефератът отразяват основните положения и постижения на дисертационния труд. По темата на дисертацията са представени седем публикации: две от тях самостоятелни, четири от публикациите са на английски език. Всички публикации адекватно отразяват основните изследователски постижения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Смятам, че работата е написана коректно и културно. При разработката на докторската дисертация М. Чубриева демонстрира

висок професионален стил и показва компетентност и умения да анализира теоретични подходи и емпирични данни, въз основа на които да прави съответните значими изводи и заключения за социалната практика. Също така смятам, че представеният дисертационен труд представлява цялостно и актуално изследване в значима област на съвременната психология. Научните приноси са от методологичен, теоретичен и приложно-практичен характер.

Като имам предвид актуалността на темата на дисертационния труд, успешно проведеното емпирично изследване и професионалния теоретичен анализ на изследователските данни, предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждането на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.2. Психология (Психология на здравето) на Мария Мариус Чубриева.

05.03.2019 г.
гр. София

Подпис:
(проф. д.пс.н. С. Карабельова)